

KLINGHAMMER ISTVÁN*

Hungaricum-e a magyar Bologna-rendszer?

A magyar felsőoktatást gyors és kampányszerű változássorozat érte az elmúlt húsz év alatt: a tömegesedés volt az első lépés, követte az intézményi összevonás és a normatív finanszírozás, majd a bolognai típusú képzés bevezetése és a felvételi rendszer változása.

Az eredmény: a felvett hallgatók tudásszintje és motiváltsága drámaian csökkent.

Az okok: az új érettségi rendszer nem a teljesítésre, hanem a „teljesítményminimumon maximalizálható felvételi pontszám” megszerzésére ösztönöz. Hatására a magyar felsőoktatás minősége, néhány szigetként működő intézménytől eltekintve, számottevően romlott. A képzés szerkezete a bolognai átalakítás miatt több oktatási területen indokolatlanul szétdarabolódott, és az intézményekben ténylegesen megvalósuló képzés minőségét nem ellenőrzi senki. Ezért a diplomák értéke erősen differenciálódott, sok közülük versenyképtelenné vagy hiteltelenné vált. A felsőoktatás finanszírozási szerkezete pedig nem mérsékli, hanem erősíti a káros hatásokat, a fejkvóta egyenlősítésével felülírja a minőségigényű értékelést.

A fejlesztésekben a túlterjeszkedő pályázati formák tovább fokozzák az oktatás színvonalának egyenetlenségeit.

Ezért hungaricum a magyar felsőoktatás helyzete, a létrejött magyar Bologna-rendszer!

A feladat: Magyarországon a következő 10-15 évben nem a térség legolcsóbb, hanem leghatékonyabb oktatási rendszerét kell létrehozunk. A politikának a gazdasági helyzetnek megfelelő felelősséggel, de a lehetőségekhez képest erőn felül kell finanszíroznia az oktatást. Újra időszerű Eötvös Loránd gondolatait idézni a tudományról és művelőiről: „A tudománynak éppen úgy életfeltétele a fényűzés, mint a művészetnek, az egyikben, mint a másikban csak az ér igazán valamit, ami soron felül áll. Szükségletét nem lehet, és nem szabad a takarékos államháztartásnak rendes mértéke szerint kiszabni.”

*

Magyarország gazdasága csak a szakképzés megújításával válhat nemzetközileg versenyképpessé. Gazdasági nehézségek esetén az ismereteit alkalmazni és továbbfejleszteni tudó, átképezhető munkaerő különlegesen fontos, mert ez munkahelyeket megtartó erő.

A szakképzés a munkakultúra, az együtt dolgozás, az (iskolai) közösség megteremtésének kiváló terepe. Mivel a statisztikák szerint a korosztályos diákok kétharmada szakképzést biztosító iskolákban tanul, az itteni javulás az általános képzési színvonal szempontjából is kiemelkedően fontos. A munkaerőpiacon bekövetkezett kedvező értékváltás ellenére azonban még mindig alacsony a szakmunkások presztízse. A fizikai munkával együtt járó szakmákat tanulók 20-25%-os hazai aránya messze elmarad az EU-átlagtól. Az elmúlt két évtizedben alacsony szintre süllyedt az értéket teremtő igényes fizikai munka, a mesterség és a mester becsülete és tisztelete. A szakképzés megújításának kulcskérdése a manuális tehetség más tehetségfajtákkal egyenértékű elismerése. A szakképzésben a fizikai munka nem tölthet be a lexikális ismeretek elsajátítása mellett alárendelt szerepet.

* Klinghammer István egyetemi tanár, az ELTE korábbi rektora.

A mai szakképzés nem biztosít rugalmas, tovább- és átképzésre alkalmas, verseny- és piacképes készségeket, mivel a korábbi szakmai műhelyek (például a régebbi technikumok) helyére zömmel egy elbeszélő jellegű oktatás került. A verbális tudás megkövetelése dominál a gyakorlati képzés, a szakmai fogások élményszerű átadása helyett, pedig ez segíthetné az elméleti ismeretek elsajátításában nem kiemelkedő fiatalok motiválását, személyiségük megerősítését.

A szakképzésbe, különösen a szakiskolák szintjén, a hátrányos helyzetű és a leggyengébb tanulási képességgel rendelkező tanulók kerülnek, akik kudarcélmények sorozatán keresztül jutnak el az általános iskolából a szakiskolába. Az egész magyar társadalom ismétlődő vesztesége, hogy ennek a korosztálynak 10-15%-a elvész, és nem szerez semmiféle szakképzettséget. A gyakorlati oktatás a hátrányos helyzetű és a roma tanulók integrálásának pozitív élményt és sikert adó, hatékony eszköze lehet. A lemorzsolódás aránya a szakiskolákban közel 1/3-ad, ami igen magas, gyakran hiányoznak a lemorzsolódás felé sodródó tanulók segítségének eszközei (bejáró diákok délutáni foglalkoztatása, tanulószobai segítség lehetőségei).

A manuális tevékenységben való részvétel gyermekkori élménye ma sok családban teljesen hiányzik. Ezt tetézi, hogy az általános iskola nem készít fel kellőképpen a szakmák szeretetére és szakmaválasztásra. Elméletiessé váltak az általános iskolai gyakorlati foglalkozások és a technika oktatása. Nem kapnak megfelelő elismerést a gyermekek alkotásai, és nem kellően elismertek e tárgyak a többi tárgyakat oktató pedagógus kollégák között sem.

A szakiskolai képzésben a nem versenyképes fizetési viszonyok, a pálya presztízsének leértékelődése, és az itt végzendő pedagógiai munka nehézségei miatt kevés a kiemelkedő szakmai ismeretekkel bíró, a tanulók elé műveltségében és emberségében is példaként állítható mesterember. A kellő szakmai tudással rendelkező mérnökök tanári képzésének terhei vállalhatatlanul nagyok, pedagógusi keresetük eredeti jövedelmükhöz képest eltörpül.

Nem kellően kidolgozott a különböző képzési formák – szakiskola, szakközépiskola, technikusképzés, gimnázium – átjárhatósága, és beszámíthatóságuk a felsőfokú képzésekbe (felsőfokú akkreditált szakképzés, BSc, BA), illetve integrációjuk a felnőttképzés különböző formáival. Nem alakult ki kellőképpen a különböző képzési formák egymásra épülő rendszere, különösen kevés a valódi második és többedik esély típusú képzés.

Nem kellően átgondoltak az azonos OKJ-képesítést adó végbizonyítvánnyal rendelkező felsőfokú akkreditált szakképzésekben részt vevők eltérő státusza és finanszírozási viszonyai akkor, ha a képzést középfokú és akkor, ha felsőfokú intézményben végzik. Fontos fejlemény az Europass-rendszer bevezetése, amely a szakképzettség EU-elismertetésének nélkülözhetetlen eleme. Fontosak a munkavállaláshoz fokozatosan átvezető igen sikeres formák, mint a gazdálkodó szervezetekkel kötött együttműködési megállapodások vagy a tanulószerveződések.

Az utóbbi másfél évtizedben szétaprózott és pazarló szakképzési szerkezet alakult ki, ennek következtében a szakképzés javítását biztosító források felhasználása továbbra sem hatékony. Az iskolai szakképzés normatív finanszírozása kontraszelektív, nem fedezi a tényleges költségeket, és nem preferálja a munkaerő-piaci szükségleteket. A szakképzés országos irányítása szétagolt, 2 irányító és 11 szakképesítést felügyelő minisztérium látja el.

A közelmúltban a szakképzés feltételeinek és minőségének javítására intézkedések születtek: így a térségi integrált szakképző központok, a TISZK-ek megalakítása, a

képzési programok rendszerének átgondolása, jobbításuk a munkaerőpiachoz igazodó regionális tervezéshez. A Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottságok (RFKB-k) átalakíthatják a szakmakínálatnak a létező lehetőségekből és nem a kívánatos irányokból kiinduló fejlesztését.

*

A szakképzés megújítása kulcsfontosságú kérdés, mind az általános, mind pedig a nevelési-oktatási folyamatról szóló nemzeti stratégia kiemelt eleme.

Ezzel kapcsolatos teendőink:

- Segíteni kell a fizikai munka, a manuális tehetség, a mesterségek és mesterek tiszteletét az általános iskolában. Ennek útja: a gyakorlati foglalkozások és a technikaoktatás manuális jellegének, valamint ezek pályaaorientációban betöltött szerepének erősítése; a médiában pedig a mesterek, a szakma kiválóságainak bemutatása.

- A szakképzés szerkezetének megújítása érdekében a szakiskolák 9. és 10. osztályában át kell alakítani a tantárgyak szerkezetét és oktatásuk módszertanát, hogy ezzel biztosítsák a szakmai-gyakorlati oktatásra való áttérés egyéni útját. A szakközépiskolában a gyakorlati oktatás nagyobb hangsúlya ajánlott, és az indokolt szakterületeken kívánatos a korábban jól működő technikus képzés bevezetése.

- Kívánatos továbbá a munkavállaláshoz átvezető gyakornoki rendszer és a tanulószerveződések kiterjesztése, a nyári szakmai gyakorlatok növelése, valamint program kidolgozása a vállalatoknál megvalósuló néhány hónapos szakmai képzés elterjesztésére és ellenőrzésére.

- A minőségi oktatás és nevelés érdekében meg kell újítani a szakképzés pedagógiai tartalmát. Regionális vizsgaközpontok hálózatára van szükség, és a kiemelkedő színvonalú mesterremek és diplomamunkák díjazásával meg kell becsülni a munkák alkotóit és mestereiket.

- A pedagógusi pálya megbecsülésének növelése mellett indokolt a kiváló színvonalú szakoktatóvá válás útjának kiszélesítése, a mesterré válás támogatása.

- A szakképzés irányítási és finanszírozási rendszerének átalakításával párhuzamosan át kell tekinteni a TISZK-eket, és a bevált társulások megtartása mellett a kényszertársulásokból funkcionáló társulásokat kell kialakítani.

- Át kell tekinteni a szakképzés korszerű eszközökkel való ellátottságát és a továbbfejlesztés szükségleteit, és a szakképzés normatív finanszírozását a képzési költségekkel, a képzés minőségével és az elhelyezkedés arányaival összhangban kell kialakítani.

*

A felnőttképzés iskolarendszerbeli és azon kívüli formái segítik a második és többedik esély megszerzését, a tanköteles korban meg nem szerzett tudás és képesség kialakítását, a továbbképzést, a megváltozott élethelyzet miatt szükséges átképzést, a művelődést és a szabadidő hasznos eltöltésének a lehetőségét is.

Hazánkban a felnőttképzés nagy része még mindig meglehetősen negatív megítélés alá esik. A felnőtteknek csak 8-9%-a tanul, amely kisebb érték, mint a 12,5%-os EU elvárás.

A magyar vállalatoknak 18-37%-a nyújt képzést dolgozóinak az EU 25-57%-ával szemben.

A hazai felnőttképzést egy olyan szerteágazó képzési és közművelődési intézményrendszer gondozza, amelyet csaknem ötezer (!) vállalkozás, valamint az informális oktatás és távoktatás változatos formái egészítenek ki. A rendszert az összehangoltság és az együttműködés hiánya jellemzi, nemegyszer hiányoznak a minőségbiztosítás elemei.

A felnőttképzésnek sajátos pedagógiai elemei vannak, ezért szükség van a felnőttoktatók fokozott képzésére.

A cikk a Fejér Megyei Szakképzés-szervezési Társulás „Partnerség a szakképzésben” címmel Székesfehérváron, 2010. február 22-23-án rendezett konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata, amely a szervezők által kiadott azonos című kötetben jelent meg (Bajnai Zsolt /szerk./, Fejér TISZK, Dunaújváros, 2010.)